

LLUÍS DE ZULUETA, UN DELS PRIMERS IL·LUSTRES ESTIUEJANTS DE VILASSAR DE MAR

Jordi Pomés¹ (Dr. En història)

Lluís de Zulueta i Escolano (1878-1964), polític republicà, pedagog i escriptor, és una figura força desconeguda en l'àmbit de la historiografia contemporània, tot i que va arribar a ser ministre durant la Segona República, concretament ministre d'Estat entre 1931 i 1933, ambaixador espanyol a Alemanya i al Vaticà el 1933 i 1936 respectivament, a més de ser un dels pedagogs més importants del segle XX espanyol; va ser professor catedràtic de l'Escola Superior de Magisteri de Madrid des de 1910 i va escriure moltes i brillants pàgines dedicades a la pedagogia². Precisament la seva figura històrica ha merescut més atenció en aquesta disciplina que en el de la història³.

Lluís de Zulueta va estiuejar a Vilassar de Mar entre 1880, l'any en què el seu pare va comprar l'anomenada finca de Can Cuyàs, i principis dels anys vint, en què, per motius fonamentalment econòmics, s'hagué de vendre aquesta finca. Aquests més de quaranta anys de visites més o menys llargues en aquesta població costanera van suposar per a Zulueta no pocs aprenentatges per a la seva formació com a home il·lustrat del país. Es pot dir que Vilassar de Mar va ser un dels referents geogràfics més importants en la vida de Lluís Zulueta i la seva família. Malgrat que a partir de 1909 s'establí definitivament a Madrid, fonamentalment per haver trobat en aquesta ciutat la seva principal ocupació professional i font d'ingressos, una plaça de professor a l'esmentada Escola Superior de Magisteri, continuà visitant i estiuejant a Vilassar cada estiu. Aquesta població es convertí en el seu puntal principal català fins probablement el 1925, fins i tot deixant en un

¹ Professor de la Universitat Autònoma de Barcelona (Dr. en Història). Agraïxo ben sincerament a l'historiador Alexis Serrano per la seva amabilitat per facilitar-me totes les informacions que ell coneixia sobre Lluís de Zulueta. Aquestes informacions m'han estat molt vàlides per tal que jo pogués elaborar i finalment publicar aquest article.

² Deixant de banda els articles, va escriure els següents llibres i opuscles sobre pedagogia: *La democracia educadora* (1905), *La pedagogía de Rousseau y la educación de las percepciones de espacio y tiempo* (1910), *El alma de la escuela* (1910), *El Maestro* (1914), *La edad heroica* (1916), *El Ideal en la educación. Ensayos pedagógicos* (1921) i *La nueva edad heroica* (1942).

segon terme la seva estimada Barcelona. En aquesta ciutat havia nascut i crescut, havia estat la seva principal residència almenys fins al 1905, s'hi havia educat i hi havia trobat les seves principals amistats. Però Vilassar, des de ben menudet, li va oferir l'oportunitat de conèixer una altra cara de Catalunya: la Catalunya rural i marítima, que ell va aprendre a estimar a través d'aquesta població costanera; de manera que no li fou gens fàcil deixar de visitar-la i finalment haver-se de vendre la finca de Can Cuyàs a partir d'un moment de la seva vida. Això darrer li va ser realment molt dolorós.

Per a Zulueta la Catalunya urbana i la rural no havien de donar-se l'esquena, sinó que s'havien d'influir mútuament i havien de dialogar. Ell fou sempre un gran home de diàleg, tolerant, el que es coneix per un home pont, a l'igual que ho va ser el seu principal mestre, el gran pedagog Francisco Giner de los Ríos, fundador de la Institución Libre de Enseñanza a Madrid el 1876. Zulueta entrà en contacte directe i col·laborà amb aquesta institució i amb Giner en la seva primera estada llarga a Madrid, entre finals de 1905 i 1907. Per això a Zulueta se'l reconeix i defineix generalment com a institucionista i fins alguns han arribat a dir que va ser un dels principals membres d'aquest organisme pedagògic⁴. El seu caràcter dialogant i d'home pont va presidir sempre la seva actuació com a dirigent polític, activista social i pedagog: ell, que va néixer i viure en una

³ Com a pedagog té dedicada una tesi doctoral, encara que només publicada en format microforma (ROBLES SANJUÁN, Victoria, *Luis de Zulueta y Escolano (1878-1964) y su contribución al pensamiento pedagógico en España*, Universidad de Granada, 2000). Potser el primer i més important estudi que s'hagi publicat sobre ell fins ara en format tradicional el va escriure A. Jiménez-Landi el 1972, quan va dedicar unes pàgines per biografar-lo en el llibre que va recopilar les cartes que es van creuar Miguel de Unamuno i Zulueta entre 1903 i 1933 (UNAMUNO, Miguel de i ZULUETA, Luis de, *Cartas, 1903-1933*, Madrid, Aguilar, 1972). A part d'aquest, cal esmentar tres articles de Fernando Millán, centrats fonamentalment a demostrar el tarannà religiós i espiritual obert de Zulueta (MILLÁN ROMERAL, Fernando, *Algunas notas sobre el talante religioso de Luis de Zulueta* dins ÀLVAREZ LÁZARO, Pedro F. (coord.), Krause, *Giner y la Institución libre de enseñanza: nuevos estudios*, Madrid, Universidad Pontificia de Comillas, 2005; *Luis de Zulueta, adalid de la terecra España* en Estudios Eclesiásticos, núm.73, 1998, pp.323-328; i *Tres Papas vistos por Luis de Zulueta* en XX siglos, núm. 55, 2005, pp.18-27), i els articles i llibres de memòries que ha publicat la seva filla, Carmen de Zulueta, que malauradament va morir tot just l'any passat a l'edat de 93 anys a Nova York, ciutat on també va morir el seu pare el 1964 (ZULUETA, Carmen de, *Mi padre, Luis de Zulueta* en Historia 16, núm. 358, febrer de 2006, pp.56-71; *La España que pudo ser. Memorias de una institucionista republicana*, Murcia, Universidad de Murcia, 2000; i ZULUETA, Luis de, *Artículos (1904-1964)*, Alacant, Instituto de Cultura Juan Gil-Albert, 1996). Finalment he de fer constar que jo mateix tinc escrites dues comunicacions en curs de publicació sobre aquest personatge: una es titula *Luis de Zulueta, un sólido puente político y cultural republicano entre Barcelona y Madrid (1898-1910)*, que vaig presentar al Seminari titulat Los procesos de nacionalización en la España Contemporánea, que es va celebrar a Salamanca entre el setembre i l'octubre de 2009. L'altra comunicació la vaig titular *Entre Barcelona i Madrid (1905-1910). Lluís de Zulueta, un pont entre aquestes dues ciutats*, i la vaig presentar al Congrés Internacional Pere Anguera que es va celebrar a Tarragona i Reus entre el 13 i el 15 d'abril de 2011.

família de l'alta burgesia de Barcelona, serà sensible a les necessitats socials, econòmiques i culturals dels grups socials més desfavorits i treballarà per a la satisfacció d'aquestes necessitats a través d'institucions culturals com l'Ateneu Enciclopèdic Popular barceloní, del que en fou un dels principals fundadors i directores en els seus primers anys de vida (des del 1902). Ell, que sempre que va pertànyer a una família molt vinculada a l'Església catòlica, sobretot amb els jesuïtes, serà un gran partidari de la laïcització de les institucions polítiques i de l'ensenyament públic, i no escatimarà el diàleg amb la jerarquia catòlica per aconseguir els seus propòsits des de la política i l'àmbit educatiu sense mai caure en l'anticlericalisme més barroer. No fou casual la seva elecció als anys trenta com ambaixador del govern republicà espanyol al Vaticà, quan les relacions entre aquestes dues institucions eren molt tenses. Finalment, ell, que sempre es va considerar català, tot i que els seus pares havien nascut fora de Catalunya i li parlaren en castellà, serà molt sensible a les raons del catalanisme i a la necessitat de diàleg entre Catalunya i la resta d'Espanya o entre Barcelona i Madrid, i treballà políticament com ningú per buscar fórmules d'entesa i convivència política en les que es poguessin sentir còmodes ambdues parts.

Tal com dèiem, la relació de Zulueta amb Vilassar començà el 1880. El seu pare havia comprat el febrer d'aquest any, quan ell estava a punt de fer 2 anys, la finca de Can Cuyàs al costat del torrent del mateix nom o torrent de les Tartanes, que tenia unes 4 hectàrees d'extensió, a la partida dels Santjoans⁵. La finca tenia horta, amb bones canalitzacions per al reg, vinya i arbres fruiters. El mateix 1880 els Zulueta feren construir a la propietat una casa de nova planta amb tots els seus annexos i una altra per als masovers. No hi faltaren corts, femer i altres dependències pròpies d'una casa de pagès de l'època. A més, hi havia dos pous, un amb una sínia i un altre amb un molí de vent, que abocaven l'aigua a un gran safareig⁶.

Els Zulueta farien servir aquesta casa i propietat com a lloc d'estiueig, seguint la moda de l'època per part de la burgesia barcelonina de passar els estius en poblets de la costa o bé en zones fresques de muntanya. Vilassar, una atractiva població

⁴ Salvador de Madariaga, per exemple, diria d'ell: *fue de lo mejor que salió de la Institución por antonomasia (...). La generosidad intelectual y moral, la cortesía, la agudeza y sagacidad, todo lo parecía poseer y usar con naturalidad y la sencillez del que da lo suyo* (MADARIAGA, Salvador de: *Memorias, 1921-1936: amanecer sin mediodía*, Madrid, Espasa-Calpe, 1977:317).

⁵ La partida de terres es situaria entre els actuals Camí de Can Ramon i Camí de Vilassar, que uneix Vilassar de Mar i de Dalt (Informació facilitada per Alexis Serrano el 7-3-2009).

costanera de la comarca del Maresme, de prop de 3.000 habitants el 1900, seria una de les localitats escollides per nombrosos barcelonins de renom per passar els estius⁷. Des de ben petit, doncs, probablement des del mateix estiu de 1880, Zulueta començà a passar els estius a Vilassar. I durant tota la seva infància i joventut no es degué perdre cap any almenys una estada a la casa que la seva família batejà amb el nom de Torre de Sant Isidre, en la qual l'estiu de 1895 hi aixecaren un segon pis i golfes, a més de construir-hi una capella tocant al torrent de les Canyes, dedicada al pare de Lluís, que havia mort l'any anterior⁸.

Lluís recordaria amb nostàlgia en diverses ocasions els seus sojorns de petit a Vilassar: “Salíamos del colegio, allá en Barcelona, después de la última clase, la víspera de las vacaciones. `Ya me veo en el huerto de Vilasar de Mar a la sombra de un naranjo, leyendo a Zorrilla”⁹. Sens dubte que en aquesta població aprofità molt les jornades de descans estival per llegir molt i instruir-se al màxim. En un altra ocasió, ja als anys vint, diria referint-se a la seva horta vilassarenca per concretar els gustos literaris juvenils: “Aquellos libros de Tolstoy que antaño me hablaron con palabras inolvidables bajo los naranjos y los almedros mediterráneos”¹⁰.

Amb aquestes senzilles paraules, Zulueta ens mostra quins foren per a ell els grans atractius de Vilassar: l'idoni marc ambiental per a la lectura sent com va ser un gran lector de gairebé tot, però en especial literatura, filosofia, pedagogia

⁶BAS, Damià de, *Carrers i gent de Vilassar de Mar*, Vilassar de Mar, Ed. Printulibro intergrup. S.A., 1996:56. La finca la comprà al propietari Antoni Cuyàs Sanpere, un hisendat de Badalona, el qual en la dècada de 1860-1870 havia anat adquirint peces de terres veïnes fins a formar una extensa finca de regadiu de més de 13 quarteres de terra. Fou Cuyàs que féu productiva la finca, a base de terrabuidats i anivellament del terreny, plantació d'arbres fruiters i vinya, canalitzacions per al reg, i tancament de la finca quasi completament amb parets tant per guardar-la com per protegir-la de les torrentades. Cuyàs ho vengué tot a Juan-Antonio Zulueta y Fernandez per 100.000 pessetes”. (BAS, Damià de, *Carrers i gent...:56*; BAS, Damià de, *Galería de penja-ases. Motius dels vilassarencs de mar*, Impremta El Vaixell, 2003:73-74).

⁷SERRANO, Alexis, *L'Abans de Vilassar de Mar...:364*. En aquest llibre es parla de destacats personatges que estiuejaren a Vilassar alguns anys com ara els músics Josep Sabater i Enric Granados, el dibuixant Gaietà Cornet, els pintors Josep Obiols i Joan Llimona, l'escriptor Carles Soldevila, el periodista Santiago Vinardell, el musicògraf Joan Salvat, el polític Francesc Cambó, l'artista Joaquim Torres Garcia, l'historiador Cosme Parpal, el catedràtic d'obstetrícia Pere Nubiola, el crític d'art Carles Pirozzini, el malacòleg i metge Manel Chia, i el naturòleg i germà de Lluís Zulueta, Antoni Zulueta i Escolano.

⁸BAS, Damià de, *Carrers i gent...:56*.

⁹ZULUETA, Luis de, *Artículos...: 31*.

¹⁰ZULUETA, Luis, *León Tolstoy y el siglo XX*, a “Revista de Occidente”, setembre de 1928:257-258.

i història i el contacte amb la naturalesa. Va ser un gran amant de la naturalesa. En això també va ser un autèntic institucionista deixeble de Giner. I aquest amor sens dubte el va descobrir de petit a Vilassar. No oblidarà mai el contacte directe amb la platja i el mar, amb la muntanya pròxima, però sobretot amb les hortes de la població. A Vilassar va aprendre a nedar i va arribar a ser un bon nedador¹¹. Va aprendre a gaudir de la llibertat de moviment que la seva horta i el poble en general oferiren des de nen a ell i als seus germans, almenys en relació a les restriccions que els imposava la vida de ciutat. Una de les seves filles, que encara pogué gaudir junt amb el seu pare dels estiuejos a la mateixa horta, parlaria d'ella imbuïda per l'atractiu que el seu pare sentia per a aquesta com del "lugar ideal" per a uns nens, esmentaria "la libertad `rousseauniana´ de la huerta de Vilassar", per concloure que "Vilassar era nuestro paraíso"¹².

Les petites excursions que Zulueta pogué fer de petit a les muntanyes i turons pròxims a Vilassar, que sens dubte inclogueren la muntanya del Burriac per visitar l'atractiu castell existent al cim, foren el preludi d'una gran afició a l'excursionisme que no la deixaria en tota la seva vida. De ben jove quasi cada diumenge sortia a la muntanya acompanyat dels seus íntims amics d'aleshores, entre els quals hi havia l'escriptor Eduard Marquina, l'historiador Josep Pijoan a qui el poeta Joan Maragall anomenava saltacarenes per la facilitat que tenia de caminar per les muntanyes i també el pintor Torres-Garcia que possiblement orientat per Zulueta escollí Vilassar per residir-hi entre 1910 i 1912¹³. Aquests amics a voltes feien excursions de tot un dia¹⁴. El Pirineu també estigué dins els seus punt d'atracció per fer excursions¹⁵. I quan participà a constituir l'Ateneu Enciclopèdic Popular de Barcelona, col·laborà activament a establir dins l'entitat una Comissió organitzadora d'excursions¹⁶. Ell mateix va dirigir alguna de les

¹¹ Una de les seves filles diria: "Mi padre nadaba bien, desde sus años de juventud en Vilasar" (ZULUETA, Carmen de, *La España que pudo ser...*:48).

¹² *Ibidem*:32.

¹³ TORRES GARCÍA, Joaquín, *Historia de mi vida*, Barcelona, Paidós, 1990:102-110.

¹⁴ *Ibidem*: 64.

¹⁵ UNAMUNO, Miguel de i ZULUETA, Luis de, *Cartas...*:98. Sens dubte va arribar a estar preparat per fer llargues caminades. Quan al 1904 es trobava a Alemanya no deixà de fer llargues excursions per les muntanyes de diferents regions d'aquell país. Almenys en una d'elles recorregué 35 quilòmetres en un dia (*Ibidem*: 78).

¹⁶ SOLÀ, Pere, *Els ateneus obrers i la cultura popular a Catalunya (1900-1939)*. *L'Ateneu Enciclopèdic Popular*, Barcelona, La Magrana, 1978: 98.

excursions que aquesta comissió organitzava periòdicament¹⁷. Per altra banda, quan residí a Madrid entre 1905 i 1907, faltà ben poc a les sortides que Francisco Giner de los Ríos organitzava cada diumenge al Pardo. Eren unes excursions que s'interpretaven com un signe inequívoc de l'observança institucionista o krausista¹⁸.

La seva innata atracció pels paisatges naturals i també ben segur la seva falta de vocació per treballar en un banc o de dependent en un comerç feines que exercí acabats els seus estudis¹⁹ el degueren fer decidir per instal·lar-se a viure i treballar fins i tot com a pagès a l'horta de Vilassar el febrer de 1901, quan tenia 22 anys. El 15 d'aquest mes escrigué una carta al poeta Joan Maragall amb qui arribaria a tenir una profunda amistat des de Vilassar mateix on li explicava aquest trasllat: “Ya me he establecido definitivamente en el campo (...). Aquí me tiene usted, convertido en un campesino y sólo puedo darle algunas violetas cogidas por mí al borde húmedo de algún sendero ó las pocas y humildes rosas de invierno que han respetado estos fríos ó, si V. lo prefiere, una rama entera de naranjo de las que en mi huerto se doblan bajo el peso de su fruto ya casi en sazón. Es todo lo que posee su buen amigo y admirador”. La carta estava firmada des de la “Casa de campo de S. Isidro”²⁰.

Malgrat la seva estima per Vilassar i els seus paisatges, no creiem que aquesta seva aventura professional agrària vilassarenca del 1901 durés gaire temps. Probablement només es perllongà fins l'estiu del mateix any. Més tard reconegué que s'hi trobà molt sol²¹. Sens dubte l'ofici de pagès tampoc el satisféu. I preferí guanyar-se la vida en feines més vocacionals per a ell com podrien ser la d'escriure i la d'ensenyar, les quals realment acabaren sent les seves dues grans vocacions. Començà a partir del mateix 1901 a escriure articles a La Publicidad,

¹⁷ AISA, Ferran, *Una història de Barcelona. Ateneu Enciclopèdic Popular (1902-1999)*, Barcelona, Virus, 2000:308. El maig de 1908, com a president d'aquest Ateneu en aquell moment, participà a l'excursió marítima en vaixell entre els ports de Barcelona i Tarragona que aquesta entitat organitzà (Ibid:309).

¹⁸ ORTEGACANTERO, Nicolás, *Paisaje y excursiones*. Francisco Giner, “La Institución Libre de Enseñanza y la Sierra de Guadarrama, Madrid, Raíces, 2001:102.

¹⁹ ZULUETA, Luis de, *Artículos...*: 15; ROBLES SANJUÁN, Victoria, *Luis de Zulueta y Escolano...*: 118.

²⁰ *Correspondència Lluís de Zulueta-Joan Maragall (1901-1910)* (Web Biblioteca de Catalunya).

²¹ A la primavera del 1904, trobant-se a Brussel·les, escriuria a Miguel de Unamuno: “Me encuentro muy solo, tan solo como cuando vivía en el campo”, referint-se a Vilassar (UNAMUNO, Miguel de i ZULUETA, Luis de, *Cartas...*: 63).

pels quals començà cobrant 80 pessetes al mes per 12 cròniques²². Aquest diari significà per a ell la seva principal font d'ingressos fins almenys el 1908. Als primers anys pogué completar aquests diners fent de preceptor dels fills del seu amic Alexandre de Riquer l'excel·lent dibuixant, pintor i poeta, amb el qual havia passat molts matins en el seu taller de Barcelona²³. Riquer havia il·lustrat amb dibuixos poesies que Zulueta havia publicat a la revista modernista *Luz* el 1898²⁴. Zulueta ensenyà als fills de Riquer²⁵ molt probablement entre la tardor de 1901 i el setembre de 1903. L'estiu d'aquest darrer any Zulueta el passà a la casa d'estiueig que els Riquer tenien a Matadepera²⁶. A partir de l'octubre de 1903 inicià un llarg viatge per Europa que durà gairebé dos anys. Quan tornà, el juny de 1905, ja no s'ocupà més dels fills de Riquer, ja que altres ocupacions docents, polítiques i periodístiques a banda de deixar-se caure per Vilassar li absorbiren el temps.

Aquell 1905 fou l'únic any del període 1903-1908 que pogué passar alguns dies a Vilassar, ja que a finals de 1905 es traslladà a Madrid per motius polítics²⁷ i ja

²² TORRENT, Joan i TESIS, Rafael: *Historia de la prensa catalana*, Barcelona, Bruguera, 1966. vol. I:134.

²³ Manuel Montoliu, que havia format part de la colla d'amics de Lluís Zulueta a finals de segle, revelaria que van descobrir el taller d'Alexandre Riquer a principis de segle XX quan la colla d'amics, en la que hi havien pintors, músics i poetes, van habilitar unes golfes com a lloc d'estudi i reunió d'amics artistes al carrer de les Trompetes, prop de la Plaça del Rei de Barcelona: *A poco de habernos instalado en la calle de las Trompetas hicimos en la cercanía un interesante descubrimiento: el taller del artista Alejandro de Riquer* (MONTOLIU, Manuel de, *Memorias de infancia y adolescencia*, Diputación Provincial de Tarragona, Tarragona, 1958:206). Anys més tard Zulueta recordaria que "pasaba algunas mañanas en el taller de un artista de aquella ciudad, gran amigo mío, Alejandro de Riquer". (ROBLES SANJUÁN, Victoria, *Luis de Zulueta y Escolano...*: 43).

²⁴ Per exemple en la poesia titulada "En el bosque", publicada a la pàg. 137 del número 12 de *Luz* (desembre de 1898).

²⁵ TRENC, Eliseu, *Alexandre de Riquer*, Barcelona, Lunweg Editores, 2000:34.

²⁶ UNAMUNO, Miguel de i ZULUETA, Luis de, *Cartas...*:21.

²⁷ El seu desplaçament a Madrid estigué relacionat amb la seva renúncia al darrer moment a ocupar la regidoria municipal per Barcelona que havia obtingut en les eleccions municipals de novembre de 1905 en presentar-se en les llistes de la Unió Republicana que liderava en aquell moment a Barcelona Alejandro Lerroux. Zulueta no compartia de cap manera ni les formes ni les idees més radicals del lerrouxisme, especialment les relacionades amb l'anticatalanisme i l'anticlericalisme. Sobre els detalls d'aquestes eleccions i la seva posterior fugida a Madrid, vegeu la meua comunicació *Luis de Zulueta, un sólido puente político y cultural republicano entre Barcelona y Madrid (1898-1910)* dins "Los procesos de nacionalización en la España Contemporánea", Salamanca, en curs de publicació.

no tornaria fins a finals de 1907. Els estius de 1906 i 1907 els passà treballant en les colònies que la Institución Libre de Enseñanza organitzava anualment a San Vicente de la Barquera, una població cantàbrica costanera a la província de Santander. Fou en aquestes colònies on conegué la que seria la seva esposa a partir de desembre de 1908, Amparo Cebrián i Fernández de Villegas, natural de Salamanca, filla de Cristino Cebrián, metge d'aquella ciutat i amic dels dos intel·lectuals que l'influïren més en la seva vida: Giner de los Ríos i Unamuno²⁸. Malgrat que Zulueta intentà establir-se professionalment de manera més o menys estable a Barcelona a partir de 1908 dirigint la que s'havia d'anomenar Institució de Cultura Popular que l'Ajuntament de Barcelona va intentar crear a partir del famós Pressupost Extraordinari de Cultura d'aquell any, l'oposició final del governador civil i del govern de Madrid a aquest Pressupost van desbaratar els plans professionals de Zulueta a Barcelona. I finalment fou Madrid la ciutat on trobà a partir de 1910 el seu principal mitjà de subsistència i alhora principal ocupació professional, la de professor a l'Escola Superior de Magisteri. A Madrid, doncs, establí en aquest moment la seva principal residència. I ho fou, amb algunes petites intermitències, fins a l'esclat de la guerra civil al 1936. Refugiat com a exiliat a Colòmbia a partir del gener de 1937, després d'estar-se uns mesos a París, ja no tornaria mai més a Espanya i, per tant, al seu estimat Vilassar.

Però almenys fins al 1922, encara que probablement fins al 1925, Vilassar va ser el principal enllaç de Zulueta amb Catalunya. Des que es casà fins a principis dels anys vint passà tots els estius a Vilassar, encara que això significués traslladar des de Madrid la seva nombrosa família cinc fills, tres nenes i dos nens, el més gran dels quals havia nascut el 1910 i tot el personal de servei que els atenia. La família s'hi assentava a principis de juliol i segurament hi sojornaven fins a finals d'agost. Una de les seves filles descriuria molt al detall el desitjat trasbals familiar que suposava aquest trasllat de Madrid a Vilassar: “Hacia finales de junio, cuando se acababan los colegios, se empezaba la ardua tarea de hacer los baúles. No se llevaba sólo la ropa personal, sino que también se llevaba ropa de cama, mantelerías, toallas, mantas, trapos de cocina, etc (...). A primeros de julio nos trasladábamos todos en tren a Barcelona y desde allí, en el tren que iba a Vilasar²⁹. També els solien acompanyar en l'estada, almenys durant unes setmanes, els cunyats de Zulueta, el matrimoni madrileny que formaven el dirigent socialista

²⁸ UNAMUNO, Miguel de i ZULUETA, Luis de, *Cartas...*: 219.

²⁹ ZULUETA, Carmen de, *La España que pudo ser...*:30.

Julián Besteiro i Dolores Cebrián, amb els quals hi mantingué sempre una relació molt íntima. Per altra banda els molt bons vincles que Zulueta mantingué sempre amb gairebé tota l'élite del món polític i cultural català del primer terç del segle XX féu que la casa de Vilassar es convertís en lloc de trobada i a vegades de sojorn estiueenc d'aquesta élite. El gran pianista i compositor Enric Granados i la seva família, per exemple, hi passaren, com a mínim, un estiu, el de 1915³⁰.

Malauradament, segons la seva filla Carmen, “con mucha pena de todos” [els de la família], les importants despeses que li suposava a Zulueta mantenir aquella casa i la finca de Vilassar, el feren decidir a vendre-la³¹. Amb part dels diners de la venda es compraren una casa a San Vicente de la Barquera, on havia conegut la seva esposa i on passaren a estiuejar³². Havia de ser, com he dit, entre 1922 i 1925³³. Abans de 1936 estiuejaren també a la població gallega de Redondela, a Àvila i a Sigüenza. Però si ens hem de fiar per les memòries de Carmen Zulueta publicades al llibre *La España que pudo ser*, foren els estiuejos de Vilassar dels que en guardà millors records.

I sens dubte que el seu pare compartí la mateixa opinió. Vilassar, per a Lluís Zulueta, representà molt més que un simple lloc d'estiueig durant aproximadament mitja vida fins que va tenir entre 40 i 50 anys. Ho hem intentat demostrar en aquesta petita aproximació a la seva figura. Però ahora comptem amb la prova irrefutable que constitueix el testimoni de la seva filla Carmen en descriure en un llibre seu de memòries els estiuejos a Vilassar de tota la família Zulueta³⁴. Per tant, per als seus fills també Vilassar representà molt. En una de les visites que aquesta filla Carmen va fer a Madrid procedent de Nova York als anys noranta, concretament el 1994, va voler arribar-se fins a Catalunya en el que probablement seria el seu últim viatge en aquest país només per tornar a veure el seu estimat Vilassar: “Pensé que me gustaría ir por Vilassar para ver qué había ocurrido con el paraíso

³⁰ BAS, *Damià de, Carrers i gent...*:58.

³¹ ZULUETA, Carmen de, *La España que pudo ser...*:32.

³² *Ibídem*:47.

³³ *Ibídem*:51 Carmen Zulueta explica que quan van anar a estiuejar a San Vicente de la Barquera la seva germana gran, que havia nascut el 1910, tenia llavors 13 ó 14 anys. Segons això seria 1923 o 1924.

³⁴ *Ibídem*:29-34.

de mi primera infancia”³⁵. Malauradament per ella almenys així ho testifica, ja no era el Vilassar que ella havia conegut de petita: “Reconocí el torrente [que hi havia a prop de la casa que havien tingut els Zulueta], con un puente y una carretera por la que hoy suben automóviles. Miré hacia las colinas donde estuvo la torre de mis abuelos. No había ni huertas ni jardines ni torres vecinas; tan sólo casas de pisos y cantidad de invernaderos llenos de rosas y claveles (...). Ya no queda de aquel paraíso de mi infancia más que el torrente”³⁶.

³⁵ *Ibíd*em:34.

³⁶ *Ibíd*em:34.

▲ Imatge de Lluís de Zulueta, de jove, quan estíuejava a Vilassar.
Extreta de UNAMUNO, Miguel i ZULUETA, Luis de, "Cartas, 1903-1933", Madrid, Aguilar, 1972, p.16.

► Lluís de Zulueta -a la dreta-, de jove, amb el seu amic inseparable Eduard Marquina, el famós escriptor que ben segur també va passar alguna temporada a Vilassar a la casa dels Zulueta. Extreta de UNAMUNO, Miguel i ZULUETA, Luis de, "Cartas, 1903-1933", Madrid, Aguilar, 1972, p.340.

◀ Can Cuyàs la casa vilassarenca on varen estiuejar Enric Granados i Lluís de Zulueta.